

Наукова дипломатія в розвитку архітектури глобального партнерства

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено сучасний зміст наукової дипломатії як одного з ключових інструментів трансформації міжнародних відносин в умовах глобальних геополітичних змін, зростання транснаціональних викликів і ускладнення системи глобального управління. Обґрунтовано, що наукова дипломатія виходить за межі допоміжної функції зовнішньої політики та набуває ознак системного, багаторівневого феномену, який поєднує політичні, економічні, технологічні та соціокультурні виміри міжнародної взаємодії. На основі аналізу ключових міжнародних ініціатив показано процес інституціоналізації наукової дипломатії на глобальному, регіональному та міжрегіональному рівнях, а також зростання ролі науки у формуванні політик і ухваленні міжнародних рішень. Особливу увагу приділено Глобальному міністерському діалогу з питань наукової дипломатії, організованому ЮНЕСКО, як платформі консолідації політичної підтримки, координації науково-дипломатичних підходів і визначення пріоритетів міжнародної співпраці. Проаналізовано результати експертних обговорень та опитувань, що засвідчують домінування інституційно-управлінського підходу до розвитку наукової дипломатії.

Наукова дипломатія дедалі частіше виконує інтеграційну функцію у системі глобального управління, забезпечуючи координацію зусиль держав, міжнародних організацій, наукової спільноти та недержавних акторів у вирішенні глобальних проблем — від зміни клімату й охорони здоров'я до технологічної безпеки та сталого розвитку. Зроблено висновок, що наукова дипломатія є важливим чинником формування партнерської архітектури міжнародних відносин, зміцнення миру, безпеки та забезпечення довгострокового соціально-економічного розвитку у глобальному вимірі. Особливу увагу приділено аналізу наукової дипломатії як інструменту «м'якої сили», що розширює можливості держав у просуванні власних інтересів через співпрацю, а не конфронтацію. Підкреслено значення залучення науковців та

¹ **Козачок Тетяна Сергіївна** — к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна). Сфера наукових інтересів: міжнародні економічні відносини, міжнародні переговори, дипломатія, соціокультурний компонент глобального економічного розвитку. Електронна адреса: kozachokt@kneu.edu.ua ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6212-9315>

² **Фурсова Олена Вікторівна** — к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна). Сфера наукових інтересів: міжнародна економіка, міжнародна економічна діяльність України, міжнародний бізнес. Електронна адреса: fursova.elena@kneu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7225-3953>

³ **Маргуліс Деніел Ігор** — здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджменту освітньої програми 8М10і Бізнес-адміністрування, факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна). Електронна адреса: dimargulis@hotmail.com.

експертів до процесів ухвалення зовнішньополітичних рішень, зокрема у сфері міжнародних переговорів і розроблення багатосторонніх угод. Доведено, що інституціоналізація наукової дипломатії сприяє підвищенню ефективності міжнародного діалогу, формуванню інклюзивних партнерств і зміцненню довіри між учасниками міжнародних відносин, що є необхідною передумовою сталого та збалансованого розвитку глобальної спільноти.

Особливого значення наукова дипломатія набуває у контексті післявоєнної відбудови України: залучення українських науковців до міжнародних дослідницьких програм, консорціумів і грантових ініціатив сприяє інтеграції України до світового наукового простору, забезпечує трансфер знань, технологій і найкращих практик у сферах енергетики, екології, цифровізації, медицини та безпеки. Обґрунтовано, що розвиток наукової дипломатії створює передумови для консолідації міжнародної спільноти та підвищення адаптивності глобальної системи до сучасних викликів на засадах взаємної відповідальності, солідарності, наукової етики та довгострокового стратегічного бачення. Значне місце в дослідженні відведено Плану дій ЮНЕСКО з підтримки та відновлення наукової екосистеми України, який розглядається як приклад застосування наукової дипломатії для консолідації міжнародної допомоги, збереження людського капіталу та інтеграції національної науки у глобальний дослідницький простір. Зроблено висновок, що наукова дипломатія формує підґрунтя для нової партнерської архітектури міжнародних відносин, заснованої на знаннях, довірі та спільній відповідальності, і відіграє важливу роль у забезпеченні миру, безпеки та сталого розвитку у XXI столітті.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародні відносини, глобальне управління, глобальна взаємозалежність, транснаціональні виклики, наукова дипломатія, міжнародне наукове співробітництво, архітектура міжнародного партнерства, міжнародні наукові коаліції, інклюзивні партнерства.

Вступ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується поглибленням глобальної взаємозалежності, трансформацією світового порядку та зростанням ролі недержавних акторів у формуванні глобального політичного й економічного простору. У цих умовах традиційні механізми дипломатії дедалі частіше виявляються недостатніми для ефективного реагування на комплексні транснаціональні виклики, пов'язані зі зміною клімату, глобальними загрозами безпеці, пандеміями, технологічними ризиками та соціально-економічною нестабільністю. Це зумовлює пошук нових форматів міжнародної взаємодії, здатних забезпечити стійкість, довіру та конструктивний діалог між державами.

Одним із таких форматів виступає наукова дипломатія, яка набуває дедалі більшої актуальності у сучасному міжнародному середовищі. Її значущість пов'язана з універсальним характером науки, що ґрунтується на принципах доказовості, раціональності та спільних цінностей, а також із її здатністю долати політичні, ідеологічні та соціокультурні бар'єри. Наукова дипломатія дедалі активніше проявляється у сфері багатосторонньої співпраці, формуванні міжнародних наукових коаліцій, трансурядових мереж і глобальних партнерств, спрямованих на вирішення спільних проблем людства.

Зростання ролі наукової дипломатії зумовлене також посиленням інтеграційних процесів у глобальному управлінні та потребою у формуванні нової партнерської архітектури міжнародних відносин, заснованої на довірі, взаємній відповідальності та координації зусиль різних акторів. У цьому контексті наукова дипломатія постає не лише як інструмент комунікації, а й як важливий чинник позитивної трансформації міжнародних відносин, що відкриває можливості для зміцнення миру, безпеки та сталого розвитку в глобальному вимірі.

Метою статті є обґрунтування ролі наукової дипломатії як системного багаторівневого інструменту трансформації міжнародних відносин і глобального управління, а також визначення її значення для формування партнерської архітектури міжнародної співпраці, підтримки сталого розвитку та інтеграції України у світовий науковий простір в умовах сучасних геополітичних викликів.

Концептуальна природа наукової дипломатії в умовах сучасних геополітичних змін

У серпні 2023 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй проголошено 2024–2033 роки Міжнародним десятиліттям науки для сталого розвитку, підкресливши необхідність переходу до трансформаційної ери науково-обґрунтованої співпраці та прогресу⁴. Показово, що реалізація цієї ініціативи відбувається паралельно з проголошенням Україною 27 листопада Міжнародного дня залучення до науки заради сталого розвитку під егідою ЮНЕСКО, що додатково акцентує значущість науки як ключового чинника забезпечення глобальної стабільності та довгострокового розвитку.

Сучасні геополітичні зміни характеризуються зростанням складності міжнародної системи, фрагментацією глобального простору та переосмисленням традиційних моделей міжнародної взаємодії. У цих умовах посилюється взаємозалежність держав, міжнародних інституцій, наукових спільнот і недержавних акторів, що формує багаторівневу мережу транскордонних зв'язків. У такому контексті наукова дипломатія постає як концептуально новий феномен міжнародних відносин, що поєднує політичні, економічні, технологічні та соціокультурні виміри глобального розвитку. Вона формується на перетині науки й дипломатії, відображаючи загальну тенденцію до зростання ролі знань та експертного потенціалу в процесах ухвалення зовнішньополітичних рішень і глобального управління, про що свідчать дані таблиці 1.

⁴ Resolution UN adopted by the General Assembly on 25 August 2023 <https://docs.un.org/en/A/RES/77/326>

Таблиця 1

КЛЮЧОВІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ НАУКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ, 2025 р.

№	Ініціатива	Рівень реалізації	Основний зміст	Науково-дипломатичне значення
1	Geneva Science and Diplomacy Anticipation Summit (GESDA)	Глобальний	Міжсекторальний діалог щодо майбутніх науково-технологічних ризиків	Інтеграція наукового прогнозування у міжнародну політику
2	Міжнародний рік квантової науки і технологій (ООН)	Глобальний	Міжнародні ініціативи з розвитку квантових досліджень	Посилення ролі науки у глобальному управлінні
3	Симпозіум ЮНЕСКО з наукової дипломатії	Міжнародний	Обговорення науки як інструменту міжкультурного діалогу	Розширення гуманітарного виміру наукової дипломатії
4	Європейська конференція з наукової дипломатії	Регіональний (ЄС)	Формування спільних підходів ЄС до science diplomacy	Інституціоналізація наукової дипломатії на регіональному рівні
5	Asia–Europe Summit on Science Diplomacy	Міжрегіональний	Освітні та тренінгові програми для молодих фахівців	Формування кадрового потенціалу наукової дипломатії
6	Science for Policy Conference (ISC)	Міжнародний	Взаємодія науки з процесами ухвалення рішень	Посилення механізмів наукового консультування
7	Open Science and Innovation in Ukraine (#OSIU2025)	Міжнародний	Інтеграція національної науки до глобальних мереж	Наукова дипломатія як чинник відбудови та солідарності
8	Програми Central European Initiative з наукової дипломатії	Регіональний	Підвищення компетентностей дипломатів і науковців	Розвиток регіональних екосистем science diplomacy
9	Регіональні ініціативи ЮНЕСКО	Міжнародний	Координація науки і політики у сфері сталого розвитку	Поглиблення багатосторонньої співпраці
10	Italian Research Day in the World	Глобальний	Промоція національної науки через дипломатичні канали	Використання науки як інструменту «м'якої сили»

Джерело: складено за даними^{5, 6, 7}.

⁵ The 2025 Geneva Science and Diplomacy Anticipation Summit <https://www.gesda.global/geneva-science-diplomacy-anticipation-summit/>

⁶ Opening Ceremony of the International Year of Quantum Science and Technology <https://www.unesco.org/en/articles/opening-ceremony-international-year-quantum-science-and-technology>

⁷ Italian Research Day in the World 2025 in Lund <https://www.lu.se/evenemang/italian-research-day-world-2025-lund>

Наведені дані свідчать про формування чіткої багаторівневої організації наукової дипломатії, яка реалізується на глобальному, міжнародному, регіональному та міжрегіональному рівнях. З одного боку, глобальні ініціативи (GESDA, Міжнародний рік квантової науки і технологій) свідчать про зростання ролі науки у формуванні порядку денного глобального управління; з другого — регіональні та міжрегіональні формати (ЄС, Азія–Європа, Центральноевропейська ініціатива) спрямовані на інституціоналізацію співпраці та координацію політик у межах окремих геополітичних просторів. Очевидно, наукова дипломатія набуває рис системного та багатовимірного явища, яке поєднує елементи глобального управління, регіональної інтеграції, експертної взаємодії та стратегічної комунікації, посилюючи свою роль у формуванні партнерської архітектури сучасних міжнародних відносин.

Слід наголосити на посиленні інституційного виміру наукової дипломатії, адже значна частина ініціатив реалізується за участі міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО⁸, Міжнародна наукова рада⁹), що підтверджує тенденцію до формалізації науково-дипломатичних практик та їх інтеграції у наявні механізми міжнародної взаємодії.

Водночас спостерігається тенденція зміщення акцентів від суто академічної співпраці до практико-орієнтованих форматів, зокрема у сфері наукового консультування (science advice), прогнозування технологічних ризиків, підготовки кадрів та формування інноваційних екосистем. Це свідчить про зростання ролі науки як інструменту підтримки політичних рішень і зниження невизначеності в умовах глобальних трансформацій. Крім того, використання наукової дипломатії як інструменту «м'якої сили» простежується у національних ініціативах з міжнародним охопленням (наприклад, Italian Research Day in the World¹⁰). Такі практики поєднують просування наукового потенціалу з формуванням позитивного міжнародного іміджу держав.

Незважаючи на те, що проблематика наукової дипломатії перебуває в центрі уваги західних дослідників більше п'ятнадцяти років, у науковому середовищі відсутнє єдине, усталене визначення даного поняття. Комплексний аналіз різноманітних підходів до трактування поняття «наукова дипломатія», його інструментального потенціалу і практики реалізації в різних державах з визначенням перспектив і напрямів подальшого розвитку,

⁸ Відкрита наука та ініціатива ЮНЕСКО — можливість переопублікувати заяву ISC. <https://uk.council.science/news/open-science-and-the-unesco-initiative/>

⁹ International Science Council <https://uk.council.science/about-us/>

¹⁰ Italian Research Day in the World 2025 in Lund <https://www.lu.se/evenemang/italian-research-day-world-2025-lund>

відображено у працях багатьох науковців, зокрема А. Атаманенко¹¹, П. Беркман та ін.¹², П. Руффіні¹³, Т. Флінк¹⁴ та інших.

У спрощеному розумінні даний термін трактується у контексті використання міжнародного наукового співробітництва між державами з метою спільного реагування на глобальні виклики ХХІ століття та формування конструктивних моделей міжнародного партнерства¹⁵. Окремі наукові джерела наукову дипломатію ототожнюють із міждержавною науковою взаємодією, у межах якої провідну роль традиційно відіграють міністерства закордонних справ як ключові інституційні актори¹⁶. Вітчизняні дослідники Столярчук Я., Ільницький Д., Хоманець В. визначають наукову дипломатію як концепцію інтелектуального капіталу, що охоплює всі види результатів інтелектуальної діяльності людини, які можуть слугувати для створення додаткової вартості в національних, регіональних чи глобальних масштабах¹⁷.

Показово, що західна наукова думка у сфері наукової дипломатії впродовж останніх десяти років зосереджується на концептуалізації трьох ключових функціональних складових, визначених у 2011 році Американською асоціацією сприяння розвитку науки (AAAS) у співпраці з Лондонським Королівським товариством (Royal Society). Перша складова — наука в дипломатії — передбачає застосування наукової експертизи та знань для формування й реалізації зовнішньої політики держав. Друга — дипломатія для науки — охоплює інституційні та дипломатичні механізми підтримки міжнародної науково-технологічної взаємодії. Третя — наука для дипломатії — полягає у використанні міжнародних наукових мереж, партнерств і альянсів як інструменту зміцнення зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зв'язків та підвищення їхньої ефективності на новому якісному рівні¹⁸. До причин розвитку наукової дипломатії вітчизняні та зарубіжні дослідники відносять: 1) зростання транснаціональних

¹¹ Атаманенко А., Мартинюк Н. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища / *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI* DOI: 10.26693/ahpsxxi2022.04.088

¹² Science diplomacy : science, Antarctica, and the governance of international spaces / Paul Arthur Berkman, Michael A. Lang, David W. H. Walton, and Oran R. Young, editors.

¹³ Ruffini, P. B. (2017). What Is Science Diplomacy?. In: *Science and Diplomacy. Science, Technology and Innovation Studies*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55104-3_2

¹⁴ Flink, Tim, and Nicolas Rüffin. "Chapter 6: The current state of the art of science diplomacy". In *Handbook on Science and Public Policy*, (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2019), <https://doi.org/10.4337/9781784715946.00015>

¹⁵ Дабіжа В.В. Політична комунікація як інструмент наукової дипломатії // *Сучасний науковий журнал*. - № 6 (4) (2024). <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2024-6-13>

¹⁶ Миронова М. І. Наукова дипломатія та її вплив на систему міжнародних економічних відносин // *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. № 66, 2022. <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1082/1023>

¹⁷ Столярчук Я., Ільницький Д., Хоманець В. Наукова дипломатія у реалізації державами концепту «м'якої сили» / *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 2 (39) DOI: <https://doi.org/10.33111/iep.2023.39.02>

¹⁸ Ibid.

викликів; 2) дезагрегацію транснаціональної політики; 3) зміна дослідницьких пріоритетів у напрямку наукової дипломатії⁸.

На відміну від класичних дипломатичних практик, орієнтованих переважно на міждержавну взаємодію та ієрархічні моделі впливу, наукова дипломатія функціонує в умовах нелінійної динаміки міжнародних процесів. Вона охоплює діяльність формальних і неформальних міжнародних наукових коаліцій, трансурядових мереж, експертних платформ (Science & Technology Diplomatic Circle – (S&TDC), Barcelona Science and Technology Diplomacy Hub (SciTech DiploHub¹⁹)) і глобальних державно-приватних партнерств (Geneva Science and Diplomacy Anticipation Summit (GESDA), Global Health Innovative Technology (GHIT) Fund²⁰, The International Science Reserve (ISR)²¹ та ін.). Такі форми взаємодії відображають емерджентний характер сучасної міжнародної системи, у межах якої знання, інновації та наукова експертиза перетворюються на стратегічні ресурси міжнародного впливу.

Ключовою характеристикою наукової дипломатії є її здатність виконувати функцію універсального каналу комунікації в умовах геополітичної поляризації. Наука, спираючись на принципи об'єктивності та відкритості результатів, створює підґрунтя для подолання політичних, ідеологічних і соціокультурних бар'єрів між державами. У цьому вимірі наукова дипломатія сприяє формуванню довіри, зниженню конфліктного потенціалу та розвитку партнерських моделей міжнародної взаємодії навіть у періоди загострення міжнародних протиріч.

Очевидно, що в умовах сучасних геополітичних змін наукова дипломатія постає не лише як практичний інструмент реагування на глобальні виклики, а й як важливий концептуальний елемент трансформації міжнародних відносин. Її розвиток сприяє формуванню нової архітектури міжнародної взаємодії, у якій поєднуються інтеграційні та диференційні процеси, забезпечуючи баланс між глобальною координацією та збереженням різноманітності національних і цивілізаційних моделей розвитку.

Глобальний міністерський діалог з питань наукової дипломатії

Визначаючи наукову дипломатію як інструмент позитивних суспільних трансформацій, у рамках просування Міжнародного десятиліття наук для сталого розвитку 2024-2033, ЮНЕСКО у жовтні 2025 р. організовано Глобальний міністерський діалог з питань наукової дипломатії (2025 Global

¹⁹ SciTech DiploHub, the Barcelona Science and Technology Diplomacy Hub <https://www.scitechdiplohub.org/>

²⁰ Global Health Innovative Technology (GHIT) Fund <https://globalhealthprogress.org/collaboration/global-health-innovative-technology-ghit-fund/>

²¹ The International Science Reserve (ISR) <https://isr.nyas.org/>

Ministerial Dialogue on Science Diplomacy)²², який об'єднав міністрів, відповідальних за науку та зовнішні зв'язки, експертів, науковців і дипломатів з різних куточків світу для вивчення та оцінки інноваційних структур наукової дипломатії та підходів у сучасному складному глобальному контексті.

Серед основних цілей заходу були визначені, насамперед: 1) *посилення політичної та інституційної підтримки наукової дипломатії на найвищому рівні*, розглядаючи її як ефективний механізм розвитку міжнародного діалогу та зміцнення миру; 2) *сприяння аналізу та поширенню інноваційних практик наукової дипломатії* через міждисциплінарну й міжсекторальну взаємодію міністрів, науковців, дипломатів і експертного середовища з метою підтримки миробудівних процесів і захисту прав людини; 3) *формування узгодженої рамкової моделі співпраці*, орієнтованої на досягнення спільних стратегічних цілей шляхом використання інструментів наукової дипломатії; 4) *зосередження уваги на наявних ініціативах і перспективних напрямках розвитку наукової дипломатії*, визначивши можливості для їх подальшого розширення та інституціоналізації¹².

Під час багатосторонньої конференції в рамках 2025 Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy було проведено опитування учасників щодо визначення пріоритетних напрямів наукової дипломатії та сфер концентрації зусиль міжнародної політики у сфері науки (231 респондент)¹². Найвищу підтримку респондентів отримала реалізація можливостей для інтеграції науки у зовнішньополітичні процеси та багатосторонні ініціативи з реагування на глобальні виклики — 67 % опитаних; 51 % опитаних наголосило на ролі наукової дипломатії у сприянні миру та міждержавному співробітництву, а також у забезпеченні справедливого доступу до досягнень науки і технологій та рівномірного розподілу вигод від науково-технологічного розвитку (51 %). Важливим пріоритетом було визнано розширення доступу до спільної наукової інфраструктури та ресурсів для міжнародної дослідницької співпраці, що підтримали 56 % учасників. Водночас порівняно нижчий рівень підтримки отримали напрями, пов'язані з просуванням конкретних науково-технологічних проривів, зокрема у сфері уловлювання вуглецю та розроблення нових вакцин (20 %), а також із розвитком механізмів спільного відповідального управління спільними природними ресурсами та транскордонними екосистемами (32 %). Загалом результати опитування свідчать про домінування інституційно-управлінського підходу до наукової дипломатії, у межах якого пріоритет надається координації політик, зміцненню довіри та інтеграції наукових знань у процеси міжнародного ухвалення рішень, тоді як секторальні

²² Science diplomacy in a rapidly changing world: building peace in the minds of men and women; report on the UNESCO Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395892>

технологічні ініціативи розглядаються як похідні від базових інституційних спроможностей²³.

У рамках 2025 Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy визначено пріоритетні напрями дій ЮНЕСКО у сфері наукової дипломатії. Серед них²⁴: 1) сприяння формуванню національних підходів до наукової дипломатії шляхом методичної та експертної підтримки держав-членів у розробленні політик і інструментів, орієнтованих на подолання глобальних викликів із урахуванням специфіки внутрішніх соціально-економічних і політичних умов; 2) реалізація механізмів інклюзивного врядування, заснованого на наукових доказах, для забезпечення довгострокового та справедливого управління спільними природними ресурсами, що мають транскордонний/глобальний характер; 3) консолідація міжнародної співпраці з метою спільного напрацювання узгоджених нормативних і методологічних рамок, включно з принципами, стандартами та інструментами прогнозування й управління ризиками, пов'язаними з поширенням нових і проривних технологій; 4) інституціоналізація взаємодії між науковою спільнотою та дипломатичними структурами через розвиток сталих платформ і процедур залучення наукової експертизи до процесів зовнішньополітичного та багатостороннього ухвалення рішень; 5) нарощення людського та організаційного потенціалу у сфері наукової дипломатії, забезпечуючи системну підготовку фахівців, підтримку мереж обміну знаннями та впровадження форматів колективного навчання й взаємного професійного розвитку.

Актуалізація зазначених пріоритетів безпосередньо зумовлена сукупністю *структурних і політичних викликів*²⁵, ідентифікованих у ході 2025 Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy, які визначають сучасний контекст практики наукової дипломатії. По-перше, стійка нерівність у спроможностях у сфері науки, технологій та інновацій (НТІ) обмежує можливості багатьох країн повноцінно брати участь у науково-технологічному розвитку та отримувати від нього справедливі вигоди. По-друге, фрагментоване управління новітніми технологіями поглиблює наявні диспропорції та знижує спроможність країн із низьким і середнім рівнем доходів формувати правила, отримувати доступ до технологічних досягнень і користуватися їхніми перевагами. По-третє, механізми співпраці, створені для спільного управління глобальними спільними благами — від транскордонних водних басейнів до космічного простору, — зазнають дедалі

²³ Science diplomacy in a rapidly changing world: building peace in the minds of men and women; report on the UNESCO Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395892>

²⁴ Global Ministerial Dialogue On Science Diplomacy. Science Diplomacy in a Rapidly Changing World: Building Peace in the Minds of Men and Women. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/04/25%20March_Plenary%20Session-Lidia%20Brito_with%20survey.pdf

²⁵ Science diplomacy in a rapidly changing world: building peace in the minds of men and women; report on the UNESCO Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395892>

більшого тиску через конкуруючі національні інтереси та відсутність ефективних механізмів примусу до виконання зобов'язань. Нарешті, зростання політизації науки та посилення геополітичної напруженості призводять до ерозії довіри між державами.

План дій ЮНЕСКО з підтримки наукової екосистеми України

У липні 2025 р. ЮНЕСКО ініціювало представлення Плану дій щодо відновлення наукового сектору України (надалі – План дій)²⁶, узгодженим зі стратегічними пріоритетами України згідно зі *Стратегічним планом діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року*, та спрямованим на підтримку функціонування та поступове відновлення наукової екосистеми України в умовах воєнного протистояння та подальшої післявоєнної трансформації. Розроблення цього документа стало результатом скоординованої взаємодії з Міністерством освіти і науки України, низкою національних наукових інституцій, зокрема Національним фондом досліджень України, Представництвом Європейського Союзу в Україні та іншими міжнародними партнерами. Презентація та фахове обговорення Плану дій відбулися під час спеціалізованого заходу високого рівня, у якому взяли участь понад 150 представників академічного середовища, органів публічної влади, міжнародних організацій, дипломатичних установ і бізнес-структур²⁷. Такий склад учасників підкреслив комплексний і міжсекторальний характер підходу до збереження наукового потенціалу та стратегічного розвитку науки в Україні.

Експертні оцінки ЮНЕСКО свідчать про глибоку структурну кризу наукової системи України, зумовлену воєнними чинниками: понад 30 % наукової інфраструктури зруйновано, більше половини дослідників не мають змоги працювати у звичному режимі, а відтік кадрів перевищує 20 % (понад 4000 науковців залишили країну)²⁸. У цих умовах План дій ЮНЕСКО розглядається як ключовий інструмент консолідації міжнародної підтримки та формування інституційних засад для відновлення й довгострокового розвитку наукової екосистеми України.

З метою практичної реалізації окреслених у Плані дій пріоритетів та забезпечення їх поетапної імплементації в часовому і фінансовому

²⁶ Building A Robust Science Ecosystem In Ukraine: UNESCO's Action Plan For Sciences https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/07/UNESCO%20Action%20Plan%20for%20Science%20in%20Ukraine.pdf?fbclid=IwZXh0bG9hZm90CMTAAAR5iGZuh8LQWl_qJMu5t-OdJJz6dP6KRQs42kMpuhcfQv_RNxEYdl-JsAxKQw_aem_PJ69iDUzU6V5A-FobzHhMg

²⁷ План дій ЮНЕСКО з підтримки наукової екосистеми України: комплексна відповідь на виклики війни та повоєнного відновлення. Національний фонд досліджень України. <https://nrfu.org.ua/news/plan-dij-yunesko-z-pidtrymky-naukovoyi-ekosystemy-ukrayiny-kompleksna-vidpovid-na-vyklyky-vijny-ta-povoyennogo-vidnovlennya/>

²⁸ У ЮНЕСКО оприлюднили звіт про збитки, завдані науковій інфраструктурі України <https://www.unesco.org/uk/articles/ukrayina-stvoreno-mizhnarodnu-koalitsiyu-z-pidtrymky-nauky-doslidzen-ta-innovatsiy>

вимірах, у таблиці 2 систематизовано ключові напрями підтримки та орієнтовні обсяги фінансування, необхідні для відновлення та довгострокового розвитку наукової екосистеми України відповідно до підходу ЮНЕСКО.

Таблиця 2

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ТА ОРІЄНТОВНІ ФІНАНСОВІ ПОТРЕБИ
ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ (млн євро)²⁹**

Пілотні заходи	Коротко- строкова перспектива (2025)	Середньострокова перспектива (2026–2030)	Довгострокова перспектива (після 2030)
Дистанційний доступ до наукового обладнання та дослідницької інфраструктури	3	7	7
Наукові гранти для України	5	7	7
Мережа підтримки психічного здоров'я та психосоціальної допомоги (МНПСС) для науковців і дослідників	1,5	6,5	6,5
Екосистема, заснована на даних, для трансформації та відновлення наукової сфери України			
1. Міжнародна координаційна робоча група	1	3	3
2. Український науковий форум	3	2,5	2,5
3. Портал наукових даних України	3	5	5
4. Робоча група з правових і політичних питань	1,5	1,5	1,5
Програми і заходи середньо- і довгострокової перспективи			
Щорічна оцінка впливу на наукову екосистему України	–	5	5
Науковий хаб ЮНЕСКО для відновлення та стійкості України	–	7,5	7,5
Програма ЮНЕСКО з підвищення та оновлення кваліфікацій українських науковців	–	5	5
Усього	18	50 (на рік)	50 (на рік)

Джерело: складено за даними³⁰

²⁹ Обсяги фінансування наведено в орієнтовних показниках і відображають поетапний підхід ЮНЕСКО до підтримки, відновлення та довгострокового розвитку наукової екосистеми України (прим. авт.).

³⁰ Building A Robust Science Ecosystem In Ukraine: UNESCO's Action Plan For Sciences https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/07/UNESCO%20Action%20Plan%20for%20Science%20in%20Ukraine.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR5iGZuh8LQWI_qJMu5t-OdJJz6dP6KRQs42kMpuhcfQv_RNxEYdl-JjSAxKQw_aem_PJ69iDUzU6V5A-FobzHhMg

Наведені дані свідчать про поетапний фінансовий підхід до підтримки та відновлення наукової екосистеми України із загальним обсягом фінансування 18 млн євро у 2025 році та подальшим щорічним фінансуванням на рівні 50 млн євро у середньо- та довгостроковій перспективах. Така динаміка свідчить про перехід від обмежених стабілізаційних заходів до системної довготривалої підтримки.

У короткостроковій перспективі (2025 рік) фінансування зосереджене на трьох пріоритетах: 3 млн євро передбачено на забезпечення дистанційного доступу до наукового обладнання та дослідницької інфраструктури; 5 млн євро — на надання наукових грантів українським дослідникам; 1,5 млн євро — на створення мережі психічної та психосоціальної підтримки (MHPSS). Сукупно ці заходи формують базу для збереження людського капіталу науки в умовах воєнного протистояння.

У середньостроковому періоді (2026–2030 роки) щорічні обсяги фінансування зростають до 50 млн євро, з яких значна частина спрямовується на розвиток екосистеми, заснованої на даних. Зокрема, 3 млн євро щорічно передбачено на діяльність міжнародної координаційної робочої групи, 2,5 млн євро — на проведення Українського наукового форуму, 5 млн євро — на функціонування порталу наукових даних України та 1,5 млн євро — на роботу групи з правових і політичних питань. Окремо закладено 5 млн євро на щорічну оцінку впливу на наукову екосистему, 7,5 млн євро — на створення та підтримку наукового хабу ЮНЕСКО, а також 5 млн євро — на програми підвищення та оновлення кваліфікацій українських науковців.

У довгостроковій перспективі (після 2030 року) фінансування зберігається на аналогічному рівні — 50 млн євро на рік, що відображає намір забезпечити сталість започаткованих інституційних механізмів. Збереження однакових обсягів фінансування для ключових напрямів, зокрема інфраструктурних рішень, аналітичного супроводу та розвитку людського потенціалу, свідчить про орієнтацію на інтеграцію української науки до європейського та глобального дослідницького простору.

Запропоновані заходи вочевидь свідчать про перехід від фрагментарної кризової підтримки до стратегічно скоординованої моделі довгострокового розвитку національної наукової екосистеми. Запропонований поетапний фінансово-інституційний підхід поєднує збереження людського капіталу, модернізацію дослідницької інфраструктури та формування стійких механізмів управління і координації науки, що є критично важливим в умовах воєнних викликів і післявоєнної трансформації. Водночас активна роль ЮНЕСКО та широке коло міжнародних і національних партнерів підкреслюють значення наукової дипломатії як інструменту інтеграції України до європейського та глобального наукового простору, зміцнення її інституційної спроможності та закладання підґрунтя для інноваційно орієнтованого відновлення держави.

Висновки

Дослідження концептуальної природи наукової дипломатії свідчить про її поступову трансформацію від допоміжної форми міжнародного наукового співробітництва до системного та багатовимірного феномену міжнародних відносин. У сучасному науковому дискурсі наукова дипломатія, з одного боку, трактується як використання міжнародної наукової взаємодії між державами з метою спільного реагування на глобальні виклики XXI століття та формування конструктивних моделей міжнародного партнерства; з другого — як концепція інтелектуального капіталу, що охоплює результати інтелектуальної діяльності людини та спрямована на створення додаткової вартості в національному, регіональному й глобальному вимірах. У контексті Міжнародного десятиліття науки для сталого розвитку (2024–2033) наукова дипломатія дедалі більше утверджується як ключовий механізм інтеграції наукових знань, експертного потенціалу та інновацій у процеси глобального управління й зовнішньополітичного ухвалення рішень.

Сучасні практики наукової дипломатії характеризуються багаторівневою організацією — від глобальних і міжнародних до регіональних та міжрегіональних форматів — і посиленням інституційного виміру за активної участі міжнародних організацій. Водночас спостерігається зміщення акцентів від суто академічної взаємодії до практико-орієнтованих моделей, зокрема у сферах наукового консультування, прогнозування технологічних ризиків, підготовки кадрів та формування інноваційних екосистем, а також використання науки як інструменту «м'якої сили».

Концептуалізація наукової дипломатії через триєдину модель «наука в дипломатії», «дипломатія для науки» та «наука для дипломатії» відображає її емерджентний характер і здатність адаптуватися до нелінійної динаміки міжнародних процесів. У цьому вимірі наукова дипломатія виконує функцію універсального каналу комунікації в умовах геополітичної поляризації, сприяючи формуванню довіри, зниженню конфліктності та розвитку партнерських моделей міжнародної взаємодії.

Ініційований ЮНЕСКО у 2025 році, Глобальний міністерський діалог з питань наукової дипломатії засвідчив інституціоналізацію наукової дипломатії як стратегічного інструменту міжнародної взаємодії в умовах зростаючої глобальної взаємозалежності та геополітичної напруженості. Його результати підтвердили зміщення акцентів від вузькосекторальних науково-технологічних ініціатив до системного інституційно-управлінського підходу, орієнтованого на інтеграцію наукових знань у процеси зовнішньополітичного й багатостороннього ухвалення рішень. Визначені ЮНЕСКО пріоритетні напрями дій відображають прагнення подолати структурні диспропорції у сфері науки, технологій та інновацій, зміцнити інклюзивне глобальне врядування та відновити довіру між державами через науково обґрунтований діалог.

План дій ЮНЕСКО з підтримки наукової екосистеми України засвідчує перехід від фрагментарних стабілізаційних заходів до стратегічно скоординованої моделі довгострокового відновлення та розвитку науки в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій. Документ, узгоджений з національними пріоритетами України, поєднує збереження людського капіталу, відновлення та модернізацію наукової інфраструктури, розвиток екосистеми, заснованої на даних, і формування сталих інституційних механізмів управління наукою.

Поетапний фінансово-інституційний підхід, що передбачає збільшення обсягів підтримки до 50 млн євро на рік у середньо- та довгостроковій перспективі, відображає орієнтацію на інтеграцію української науки до європейського та глобального дослідницького простору. Активна роль ЮНЕСКО та широке залучення міжнародних партнерів підкреслюють значення наукової дипломатії як ключового інструменту консолідації міжнародної підтримки, зміцнення інституційної спроможності України та формування підґрунтя для інноваційно орієнтованого відновлення держави.

Список літератури

European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, A European framework for science diplomacy – Recommendations of the EU Science Diplomacy Working Groups, Gjedssm Bertelsen, R.(editor), Bochereau, L.(editor), Chelioti, E.(editor), Dóvid, B.(editor), Gailiüté-Januльoné, D.(editor), Hartl, M.(editor), Liberatore, A.(editor), Mauduit, J.-C.(editor), Мьller, J. M.(editor) and Van Langenhove, L.(editor), Publications Office of the European Union, 2025, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/9235330>.

Al Mokdad, Ali, Leveraging Science Diplomacy to Dismantle the Aid Industrial Complex: A Framework for Equitable Global Partnerships (September 06, 2025). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5454234>. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5454234>

Building a Robust Science Ecosystem in Ukraine: UNESCO's Action Plan for Sciences. https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/07/UNESCO%20Action%20Plan%20for%20Science%20in%20Ukraine.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR5iGZuh8LQWI_qJMu5t-OdJJz6dP6KRQs42kMpuhcfQv_RNxEYdl-JjSAxKQw_aem_PJ69iDUzU6V5A-FobzHhMg.

Cheberkus, D. «Scientific diplomacy: tasks and opportunities». *Foreign Affairs*, 30 (5-6), 2020. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2020-5-6-7>.

Geneva Science and Diplomacy Anticipation Summit (GESDA). <https://www.gesda.global/>.

Global Health Innovative Technology (GHIT) Fund. <https://globalhealthprogress.org/collaboration/global-health-innovative-technology-ghit-fund/>.

Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy. Science Diplomacy in a Rapidly Changing World: Building Peace in the Minds of Men and Women. https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/04/25%20March_Plenary%20Session-Lidia%20Brito_with%20survey.pdf.

International Science Council. <https://uk.council.science/about-us/>

Buisse, Erin, Joel Bubbers, Holly Sommers, Vivi Stavrou, and Mathieu Denis. *Protecting Science in Times of Crisis.* Paris: International Science Council, February 2024. <https://doi.org/10.24948/2024.01>.

Italian Research Day in the World 2025 in Lund. <https://www.lu.se/evenemang/italian-research-day-world-2025-lund>.

Opening Ceremony of the International Year of Quantum Science and Technology. <https://www.unesco.org/en/articles/opening-ceremony-international-year-quantum-science-and-technology>.

Resolution UN adopted by the General Assembly on 25 August 2023. <https://docs.un.org/en/A/RES/77/326>.

Science diplomacy in a rapidly changing world: building peace in the minds of men and women; report on the UNESCO Global Ministerial Dialogue on Science Diplomacy. <https://doi.org/10.54677/DTIP7777>.

SciTech DiploHub, the Barcelona Science and Technology Diplomacy Hub. <https://www.scitechdiplohub.org/>.

The 2025 Geneva Science and Diplomacy Anticipation Summit. <https://www.gesda.global/geneva-science-diplomacy-anticipation-summit/>.

The International Science Reserve (ISR). <https://isr.nyas.org/>

Ukrainian Science Diaspora. <https://ukrdiaspora.nauka.gov.ua/uk/naukova-diplomatiya/>

Атаманенко А., Мартинюк Н. «Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища». *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI.* <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2022.04.088>.

«Відкрита наука та ініціатива ЮНЕСКО – можливість перепублікувати заяву ISC». <https://uk.council.science/news/open-science-and-the-unesco-initiative/>.

Дабіжа В. В. «Політична комунікація як інструмент наукової дипломатії». *Сучасний науковий журнал*, № 6 (4) (2024). <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2024-6-13>.

Миронова М. І. «Наукова дипломатія та її вплив на систему міжнародних економічних відносин». *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*, № 66 (2022). <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-66-10>.

«Міжнародна коаліція з науки, досліджень та інновацій для України розширюється». 22.12.2025. <https://mon.gov.ua/news/mizhnarodna-koalitsiia-z-nauky-doslidzhen-ta-innovatsii-dlia-ukrainy-systemno-rozshyriuietsia>.

«План дій ЮНЕСКО з підтримки наукової екосистеми України: комплексна відповідь на виклики війни та повоєнного відновлення». Національний фонд досліджень України. <https://nrfu.org.ua/news/plan-dij-yunesko-z-pidtrymky-naukovoyi-ekosystemy-ukrayiny-kompleksna-vidpovid-na-vyklyky-vijny-ta-povoyennogo-vidnovlennya/>.

Птащенко О. В., Литовченко І. В., Григорова Ю. В. «Суть та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин». <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2020-258-2-64-67>.

Столярчук Я., Ільницький Д., Хоманець В. «Наукова дипломатія у реалізації державами концепту “м’якої сили”». *Міжнародна економічна політика*, № 2 (39) (2023). <https://doi.org/10.33111/ier.2023.39.02>.

«У ЮНЕСКО оприлюднили звіт про збитки, завдані науковій інфраструктурі України». <https://www.unesco.org/uk/articles/ukrayina-stvoreno-mizhnarodnu-koalitsiyu-z-pidtrymky-nauky-doslidzhen-ta-innovatsiy>.